

PSIHOLOŠKI INDIKATORI ANKSIOZNOSTI OMLADINE U VRIJEME DRUŠTVENE KRIZE

316.48:616.89-008.441-053.6

Radovan Čokorilo

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Novi Sad

Izvod: Rad predstavlja dio obimnijeg empirijskog istraživanja psiholoških indikatora anksioznosti omladine u vrijeme društvene krize. Posmatrani su sljedeći faktori: stav o očekivanoj akcionoj efikasnosti političkih stranaka, stav o akcionoj orijentaciji mlade generacije, stav o politici, inteligencija i neurotičnost. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 252 učenika trećeg i četvrtog razreda srednje škole iz Mostara neposredno pred početak građanskog rata u Bosni i Hercegovini i 252 učenika trećeg i četvrtog razreda srednje škole iz Trebinja neposredno po okončanju građanskog rata u Bosni i Hercegovini. U istraživanju je primijenjena sljedeća baterija instrumenata: upitnik o stavovima ispitanika, test inteligencije (Bujas-Pec), test neurotičnosti (MMQ1) i standardizovana skala anksioznosti Likertovog tipa. Rezultati istraživanja su pokazali da je anksioznost omladine u kriznom periodu u značajnoj korelaciji sa svim posmatranim psihološkim indikatorima.

Ključne riječi: stavovi, inteligencija, neurotičnost, omladina, anksioznost, kriza.

Uvod

Termin anksioznost (*angere* - stegnuti; *anxietas* - briga, nespokojstvo) latinskog je porijekla. U našem jeziku postoji još nekoliko termina za anksioznost, kao što su strepnja, unutrašnja tjeskoba, vrsta iracionalnog i neodređenog straha, zabrinutost, napetost. Psiholozi pojam anksioznosti određuju na različite načine. Smatraju je najstarijom čovjekovom emocijom, dijelom genetski uslovljenom koja se javlja kao strukturalna osobina ličnosti ili samo kao prolazno stanje vezano za određenu situaciju. Za Ajzenka je anksioznost jedna od užih dimenzija generalnog neuroticizma, a za Katela je ona nadređena drugim osobinama ličnosti. Postoje shvatanja da je anksioznost jedna široka osnova neurotskog ponašanja uopšte. Iako po svojim simptomima pripada sindromu neurotskih pojava, sama anksioznost ne znači neurozu.

U psihologiji se anksioznost često neopravdano koristi kao sinonim za uzbuđenje, stres, tremu i zabrinutost. Anksioznost je stanje uzbuđenosti autonomnog nervnog sistema praćeno osjećanjima subjektivnog straha. *Uzbuđenost* predstavlja mješavinu fizioloških i psiholoških aktivnosti u jednoj osobi koje variraju na kontinuumu od dubokog sna do intenzivnog uzbuđenja. Tako je anksioznost, u stvari, pretjerana uzbuđenost s tim što bi se čista uzbuđenost mogla smatrati stanjem pojačane fiziološke aktivnosti bez osjećanja straha. Na osnovu ovoga uzbuđeni čovjek može se opisati kao

”skoncentrisan”, a anksiozni kao ”živčan”, u nekim slučajevima čak i ”rastresen”. Pojam *stres* je na sličan način definisan. On se može odnositi na faktor okruženja koji izaziva stresne reakcije tijela ili na fizička i mentalna dešavanja u tijelu, kao što su srčane aritmije ili mentalne konfuzije usljed nekog oblika prijetnje. I *trema* je vrsta straha koji se osjeća u vezi sa nekom budućom situacijom za koju subjekt procjenjuje da prevazilazi njegove sposobnosti. Ona je oblik strepnje kod koje je jasno definisana buduća situacija. Često je vezana za perfekcionistačko očekivanje ego-ideala pa je u tom slučaju stimulativna. *Zabrinutost* je vrsta strepnje u kojoj se čovjeku čini da bi se neki događaji nad kojima nema kontrolu mogli desiti i ugroziti ga. Ova emocija može mobilisati energiju organizma u svrhu odbrane ukoliko se nepovoljne okolnosti zbilja dogode.

U psihologiji se istražuju dvije vrste anksioznosti: kognitivna i somatska anksioznost, bez obzira na to da li se radi o anksioznosti kao osobini ličnosti ili o prolaznom stanju situacione anksioznosti. Mada su ove dvije komponente različitih antecendentnih uslova i mada se različito ispoljavaju, one su neosporno međusobno povezane. *Somatska anksioznost* sadrži indikatore autonomnog uzbuđenja kao što su ubrzan rad srca, ubrzano disanje, znojenje ruku, napetost i bol u mišićima i sl. Ovo stanje ljudi subjektivno doživljavaju kao napetost, bezvoljnost, apatičnost, umor i sl. *Kognitivna anksioznost* uzrokovana je unutrašnjim mentalnim stimulacijama, a ispoljava se zabrinutošću i strepnjom za ishod nekog događaja i posljedicama koje neuspjeh može imati za čovjeka.

Na osnovu prezentiranog određenja anksioznosti kao širokog psihološkog stanja koje se odnosi na različite vrste strahova, možemo govoriti o nekoliko vrsta anksioznosti: govorna, predispitna, predtakmičarska, strah od povređivanja, anksioznost u vezi sa međuljudskim odnosima i sl. Sasvim je razumljivo da se čovjek ne plaši svih stvari i situacija, već se njegov strah ograničava na određene predmete, ljude i događaje. Vrijeme u kom smo istraživali anksioznost po mnogo čemu je bilo specifično. Generalno posmatrano, vrijeme krize karakteriše dugotrajna stresna situacija koja proizvodi i indukuje isto tako dugotrajnu anksioznu reakciju.

Javljanje stanja anksioznosti, slično kao i javljanje drugih emocija, pretpostavlja se da počinje opažanjem situacije za što je zadužen korteks, a zatim se uključuje limbicki sistem, odnosno amigdala. Reakcije na opažanje stresnih situacija mogu biti neposredne, posredne i dugotrajne. *Neposredna (direktna) stresna reakcija* traje od nekoliko sekundi do nekoliko minuta i nastaje kao rezultat oslobađanja neregulirane iz završetka saosjećajnih nerava različitih organa u tijelu. Posredno stresna reakcija nastaje usljed aktiviranja adrenalne moždine (putem oslobađanja acetyl-holina iz preganglijskih senzitivnih vlakana) koja zatim stvara zalihe epinefrina (adrenalina) i malih količina norepinefrina (noradrenalina) u cirkulatornom sistemu. Dok se kreću kroz kapilarne sudove, ovi kateholamini vrše uticaj na različite organske sisteme. *Posredna stresna reakcija* nastaje ubrzo poslije opažanja stresne situacije i može potrajati nekoliko sati. Neposredne i posredne stresne reakcije su kontrolisane pomoću autonomnog nervnog sistema. *Dugotrajna stresna reakcija* je endokrinološko događanje koje nastaje kao rezultat oslobađanja tropina, tj. regulatornih hormona (posebno adrenokortikotropnog hormona - ACTH) u cirkulaciju od strane hipofize koju stimuliše hipotalamus. Dugotrajna stresna situacija može potrajati danima i mjesecima. Neposredne, posredne i dugotrajne reakcije su u stvari komplementarne

reakcije tijela, po principu "bori se ili bježi", koje se priprema za prijetnju, bilo da je ona stvarna ili umišljena.

Materijal i metod

U radu su posmatrani neki psihološki indikatori anksioznosti omladine u vrijeme društvene krize. Tretirani su sljedeći faktori: stav o očekivanoj akcionoj efikasnosti političkih stranaka, stav o akcionoj orijentaciji mlade generacije, stav o politici, inteligencija i neurotičnost. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 252 učenika trećeg i četvrtog razreda srednje škole iz Mostara neposredno pred početak i 252 učenika trećeg i četvrtog razreda srednje škole iz Trebinja neposredno po okončanju građanskog rata u Hercegovini. U istraživanju je primijenjena sljedeća baterija instrumenata: upitnik o stavovima ispitanika, test inteligencije (Bujas-Pec), test neurotičnosti (MMQ1) i standardizovana skala anksioznosti Likertovog tipa. U skladu sa prevladavajućim teorijskim određenjem anksioznosti kao unutrašnjoj bezrazložnoj strepnji, tjeskobi neodređenom strahu za našu skalu anksioznosti sačinili smo tvrdnje koje prezentuju takve situacije: *Čovjek je danas tako prestrašen da stalno osjeća bojazan i strepnju; Danas se nijedan čovjek ne osjeća sigurno i sl.* Za obradu podataka korišćeni su statistički postupci - χ^2 test i koeficijent kontingencije (S).

Rezultati

Tabele od 1 do 5 prikazuju rezultate ukrštanja pojedinih psiholoških indikatora sa anksioznošću omladine za koje su izračunati statistički parametri.

U tabeli 1 ukršten je stav o očekivanoj akcionoj efikasnosti (kako će vladajuće političke stranke uticati na kvalitet društvenog života) i anksioznosti. Razlike su statistički značajne na nivou od .01.

Tabela 1. Stav o akcionoj efikasnosti političkih stranaka i anksioznost
Table 1. Attitude towards action efficiency of political parties and anxiety

STAV O AKCIONOJ EFIKASNOSTI POLIT. STRANAKA		ANKSIOZNOST			
		Niska	Srednja	Visoka	
Poboljšaće ga	f	25	25	23	73
	%	34,2	34,2	31,5	100
Pogoršaće ga	f	47	75	67	189
	%	24,9	39,7	35,4	100
Stvari će ostati iste	f	39	29	13	81
	%	48,1	35,8	16,0	100
Ne mogu odgovoriti	f	58	63	40	161
	%	36,0	39,1	24,8	100
		169	192	143	504

$\chi^2 = 18,89$; $C = 0,19$; $df = 6$; $p = 0,00$, razlika je statistički značajna na .01.

Tabela 2 prikazuje rezultate ukrštanja stava o spremnosti omladine na angažovanje (u nacionalnim strankama, vjerskim zajednicama i kulturno-nacionalnim društvima) i anksioznosti. Pronađene su statistički značajne razlike među ovim varijablama.

Tabela 2. Spremnost omladine na angažovanje i anksioznost
Table 2. Willingness of adolescents for activities and anxiety

SPREMNOST NA ANGAŽOVANJE		ANKSIOZNOST			
		Niska	Srednja	Visoka	
Sasvim je spremna	f	25	23	33	81
	%	30,9	28,4	40,7	100
Uglavnom je spremna	f	32	29	24	85
	%	37,6	34,1	28,2	100
I jeste i nije spremna	f	54	86	45	185
	%	29,2	46,5	24,3	100
Uglavnom nije spremna	f	29	37	26	92
	%	31,5	40,2	28,3	100
Uopšte nije spremna	f	29	17	15	61
	%	47,5	27,9	24,6	100
		169	192	143	504

² = 18,62; C = 0,14; df = 8; p = .01, razlika je statistički značajna na .05.

Inspekcijom tabele 3 vidljivo je da su stav o apolitičnosti omladine (za mlade ljude je najbolje kada se ne bave politikom) i anksioznosti u značajnoj korelaciji.

Tabela 3. Stav o apolitičnosti omladine i anksioznost
Table 3. Attitude towards of adolescents apolitical opinion and anxiety

STAV O APOLITIČNOSTI OMLADINE		ANKSIOZNOST			
		Niska	Srednja	Visoka	
Sasvim se slažem	f	103	132	96	331
	%	31,1	39,9	29,0	100
Uglavnom se slažem	f	16	31	14	61
	%	26,2	50,8	23,0	100
I slažem se i ne slaž.	f	32	16	17	65
	%	49,2	24,6	26,2	100
Uglavnom i uopšte se ne slaž.	f	18	13	16	47
	%	38,3	27,7	34,0	100
		169	192	143	504

² = 15,27; C = 0,17; df = 6; p = .01, razlika je statistički značajna na .01.

Tabela 4. Koeficijent inteligencije i anksioznost
Table 4. Intelligence coefficients and anxiety

KOEFIČIJENT INTELIGENCIJE (IQ)		ANKSIOZNOST			
		Niska	Srednja	Visoka	
Ispod prosjeka	f	39	68	55	162
	%	24,1	42,0	34,0	100
Prosječan	f	61	78	46	185
	%	33,0	42,2	24,9	100
Iznad prosjeka	f	69	46	42	157
	%	43,9	29,3	26,8	100
		169	192	143	504

² = 16,77; C = 0,17; df = 4; p = .00, razlika je statistički značajna na .01.

Pronađena je značajna korelacija između inteligencije i anksioznosti, kako je prikazano u tabeli 4.

U tabeli 5 ukršteni su rezultati neurotičnosti i anksioznosti omladine. Rezultati pokazuju značajnu povezanost.

Tabela 5. Neurotičnost i anksioznost
Table 5. Neurosis and anxiety

NEUROTIČNOST (MMQ1)		ANKSIOZNOST			
		Niska	Srednja	Visoka	
Ispod prosjeka	f	52	57	52	161
	%	32,3	35,4	32,3	100
Prosječan	f	53	86	57	196
	%	27,0	43,9	29,1	100
Iznad prosjeka	f	64	49	34	147
	%	43,5	33,3	23,1	100
		169	192	143	504

² = 12,15; C = 0,15; df = 4; p = .01, razlika je statistički značajna na .05.

Tabela 6 prikazuje pregledno rezultate izračunatih razlika svih psiholoških indikatora i anksioznosti. Nije teško uočiti da anksioznost značajno korelira sa svim posmatranim psihološkim faktorima.

Tabela 6. Psihološki indikatori i anksioznost
Table 6. Psychological indicators and anxiety

PSIHOLOŠKI INDIKATORI	ANKSIOZNOST			
	df	²	C	p
Stav o akcionoj efikasnosti stranaka	6	18,89	0,19	.00
Spremnost na angažovanje	8	18,62	0,17	.01
Stav o apolitičnosti omladine	6	15,27	0,17	.01
Koeficijent inteligencije (IQ)	4	16,77	0,17	.00
Neurotičnost (MMQ1)	4	12,15	0,15	.01

Diskusija

Ako povežemo dobijene rezultate u ovom istraživanju sa našim rezultatima (Čokorilo, 2006) u kojima su potvrđeni značajni socijalno-iskustveni korelati anksioznosti u vrijeme društvene krize (materijalni status porodice, nacionalna pripadnost, vjeroispovijest, obrazovanost majke i vremenska perspektiva) možemo generalno zaključiti da postoji zapažen broj socijalno-iskustvenih i psiholoških indikatora koji doprinose javljanju anksioznosti kod omladine u vrijeme društvene krize.

Povezanost između varijable stav o očekivanoj akcionoj efikasnosti vladajućih stranaka i anksioznosti uslovljena je sasvim logičnim i očekivanim rasporedom frekvencija u tabeli 1. U kategoriji visoke anksioznosti najviše je onih koji smatraju da će vladajuće stranke pogoršati kvalitet društvenog života (35,4%), zatim slijede oni koji smatraju da će ga poboljšati (31,5%) i na kraju su oni koji smatraju da će stvari ostati onakve kakve su i bile (16,0%).

Tabela 2 pokazuje da je u kategoriji visoke anksioznosti značajno više onih koji smatraju da je mlada generacija na angažovanje u nacionalnim strankama, vjerskim zajednicama i kulturno-nacionalnim društvima sasvim spremna (40,7%) u odnosu na one koji smatraju da uglavnom nije spremna (28,3%). Ovi rezultati se mogu objasniti činjenicom da je angažovanost u spomenutim udruženjima, pogotovo u vrijeme rata, povezana sa rizikom i neizvjesnošću, što proizvodi strah i strepnju.

Tabela 3 prikazuje odnos između varijabli stav o apolitičnosti omladine i anksioznosti (*za mlade ljude je najbolje kada se ne bave politikom*) i anksioznosti. U kategoriji visoke anksioznosti značajno je veći procenat onih koji se sa ovim stavom uglavnom i uopšte ne slažu (34,0%) u odnosu na one koji se s njim potpuno i uglavnom slažu (28,06%). I ovdje vrijedi zaključak da je političko angažovanje povezano sa opasnošću i rizikom, što može da proizvede strah i strepnju.

Značajna povezanost između inteligencije i anksioznosti (tabela 4) rezultat je dosljedne tendencije: što je veća inteligencija - manja je anksioznost. Tako među ispitanicima čija je inteligencija ispod prosjeka ima 76,0% srednje i visoko anksioznih, među prosječno inteligentnim 67,1%, a među natprosječno inteligentnim 56,1%.

Odnos između neurotičnosti i anksioznosti (tabela 5) pokazuje dosljednu tendenciju - u kategoriji visoke anksioznosti: povećanjem neurotičnosti - smanjuje se anksioznost. Konkretnije kazano, među visoko anksioznim ispitanicima najviše je onih koji su nisko neurotični (32,3%), manje je onih koji su srednje neurotični (29,1%) i najmanje onih koji su visoko neurotični (23,1%). Ovakav rezultat je moguće protumačiti ako se anksioznost shvati kao *uža dimenzija generalnog neuroticizma* kako je to činio Ajzenk, pa povećanje neuroticizma na neki način inhibira ili stavlja u drugi plan anksioznost.

Literatura

- Adler, A. (1989). Smisao života. Beograd: Matica srpska.
- Adorno, T. et al. (1950). The authoritarian Personality. New York: Harper
- Allport, G.W. (1968). Values and Our Youth in the Persons in Psychology: Selected Essays by Allport G.W., Beacon Press, Boston.
- Golubović, Z. (1973). Čovek i njegov svet. Beograd: Prosveta.
- Mandić, P. (1995). Čovjek - svjedočenje o veličini i padu. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Maslow, H.A. (1993): The Further Reaches of Human Nature, New York
- Morris, Ch. (1956): Varieties of Human Life, The University of Chicago Press
- Pantić, D. (1981). Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Pantić, D. (1990). Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Institut društvenih nauka, Centar za politikološka istraživanja.
- Rokeach, M. (1973). The nature of Human Values. New York: Free Press.
- Čokorilo, R. (1995). Samoprevazilaženje omladine u ratu (U: Zborniku radova FIS-komunikacije. (5), Niš: Filozofski fakultet.
- Čokorilo, R. (2003). Vrijednosne orijentacije omladine u vrijeme društvene krize. Srpsko Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Čokorilo, R. (2006). Socijalno-iskustveni korelati anksioznosti omladine u vrijeme društvene krize U Glasniku 44. kongresa Antropološkog društva Jugoslavije SV. (41), 187-196. Beograd: Antropološko društvo Jugoslavije.

PSYCHOLOGICAL CORRELATES OF ANXIETY OF YOUTH DURING SOCIAL CRISIS

Summary

The paper is a sequence of extensive empirical research of psychological indicators of anxiety of youth during social crisis. The following factors were observed: an attitude towards expected actional efficiency of political parties, an attitude towards actional orientation of youth, an attitude towards politics intelligency and neurosis. The research was performed on the sample of 252 students of 3rd and 4th year secondary school in Mostar, tested immediately before the beginning of civil war in Bosnia and Hercegovina, and on 252 students of 3rd and 4th year secondary school in Trebinje, immediately after the end of the civil war in Bosnia and Herzegovina. The research was done by the following battery of instruments: a questionnaire on attitude of students, intelligency test (Bujas-Pec), neurotic test (MMQ1) and standardised scale of anxiety of Likert's type. Research results showed that the anxiety of youth during crisis period is significantly correlated with all the observed psychological indicators.

Key words: attitudes, intelligency, neurosis, youth, anxiety, social crisis.